

Дилян Николчев

ЗА ОТНОШЕНИЕТО НИ КЪМ „АВТОРИТЕТЪТ“

– ПОЛИТИЧЕСКИ, РЕЛИГИОЗЕН И ЦЪРКОВЕН
(В КОНТЕКСТА НА СОБСТВЕНОТО „АЗ“, ОБЩЕСТВОТО,
ДЪРЖАВАТА И ЦЪРКВАТА)

Abstract: *Dilyan Nikolchev, Our Relationship with "Authority" – Political, Religious and Ecclesiastical.*

The current paper analyzes key aspects of the modern crisis regarding the concept of authority. It addresses the social and moral issues facing contemporary society and highlights the significant challenges that Church practice encounters today in Bulgaria.

Keywords: *Canon Law, Orthodox Church in Bulgaria, Church and State Relationships*

Трагичните събития в Европа и света през последните месеци повдигат много тревожни въпроси, един от които е за авторитета – меродавен, справедлив, съжителстващ със свободата и гарантиращ нашето мирно благополучие – тук на земята. Но, „Очаквахме мир, но никакво добро не дойде. И време за изцеление, но, ето, смущение!“ (Йерем. 14:19). Войни, атентати, хиляди невинни жертви, живот под страх, живот постоянно и в стрес озъртащ се и търсец авторитет над авторитетите, който да спаси собственото „аз, обществото, държавата, цялото човечество. Какво представлява всъщност авторитета?

* * *

Терминът „авторитет“ има латински произход, в основата на който стои глагола *augere*, имащ значение на увеличавам, уголемявам, подсилвам, подпомагам. От същия глагол произлизат латинското производно *auctor*, *-toris*, което има много значения: (1) творец,

издател, основател, родоначалник; (2) инициатор, подбудител, съветник; (3) поръчител, гарант, защитник; (4) образец, пример. Събирателно, *Auctor* е преди всичко онзи, който увеличава, умножава, обогатява, подсилва, подпомага, гарантира – със своето знание, със своята сила, със своето могъщество и съвършенство. В древния период на римската република с думата *auctoritas* се обозначавал съвета, който давал сенаторът на запитвания го магистрат при по-важни държавни въпроси. Този съвет не бил принудително обвързващ, но бил фактически задължаващ, поради важността на лицата, които го дават. Така, той бил всъщност една способност да се упражнява меродавно влияние върху решенията и действията на другия, естествено, не във формата на заповед, но при все това другият се чувствал не само пълномощен, но и в известна степен и задължен да следва указаното мнение. Такъв *auctoritas* (авторитет) можело да притежава както отделно физическо лице, така в някаква степен и юридическо тяло, доколкото такова съществувало под някаква архаична правна форма за римското право. Собственото ръководство на държавните работи в Рим по време на републиката лежало в ръцете на сената, под чиято зависимост – не юридически, а по-скоро морално – стоял магистратът, тъй като сенатът бил *summa auctoritas* (върховен авторитет). Системата на републиканското устройство и управление била изнесена чрез принципа на авторитета, т.е. чрез живеещото в народа чувство да бъде обвързан с влиятелния, меродавния свят на съответното малцинство превъзходни люде, на които се поверявал политическия разум и чувството за отговорност.

Вървейки от епохата на републиката към по-късно време – тази на принципата, виждаме думата *auctoritas* да се употребява в смисъл на господство, сила, власт над душите, над разума и над волята на другите. Далеч превъзхождащите всички останали притежавали най-голямо влияние и респект, т.е. авторитет, и затова били признавани за *prinsep-si* (първи; първи в списъка). Така напр., Макс Емилиус Скарус, когото Цицерон многократно обозначава като *prinsep-si* между своите съвременници, имал такова голямо влияние, че с „едно сбръчване на веждите си управлявал цялата вселена“. (*Pro Front.* 24). Катон, като споменава Павел, Сципий, Максим и др., казва, че те имали такова влияние над съвременниците си, че понякога нямало нужда да говорят: „знакът на техните вежди вече говорел“. Авторитетът в дадените примери произтичал от самата личност като

нещо, създавано от самата нея, в нея живеещо и с нея отиващо си, като нейно лично качество. Личността тук – със своите превъзходни качества – импонира и респектира другия и го принуждава към подчинение, преданост и следване. Това подчинение не противоречи на свободата, защото не по длъжност или поради страх или насилие се подчиняват, а доброволно – по свое решение, по собствено съображение и убеждение. Всеки момент самоподчиняващият се можел да се откаже от това признание, подчинение и следване, щом изчезне увереността в нейните превъзходни качества и свойства, щом изчезне обаянието от нейното съвършенство. В този смисъл авторитетът стои над всяка власт или заповед, той няма нищо общо с *potestas* или *imperium*, а в юридически смисъл изключва и едното и другото. Той, авторитетът, е една стояща над тях по-висока категория и е по-скоро някаква непосредствена власт над душите, умовете и сърцата, предлагаща тяхната заплепеност от превъзходното, прекрасното, съвършеното, силното, тяхната отдаденост на идеала.

Това е всъщност генезисът и същината на авторитета в първичната фаза на неговото развитие. Всеки човек, съзнавайки себе си като ограничен и несъвършен, чувствал нужда от помощ и покровителство, от ръководство и водачество, и непринуден от никого, но прелъстен от идеала, доброволно се поставял под зависимост от чужда воля, под властта на по-съвършения по знание и сила, т.е. на превъзхождащия – заради собственото си битийно утвърждаване и пребъждане, за постигане на по-висока степен на собствена битийна пълнота и съвършенство. Или, ако материализираме това теоретично измерение, необходимостта от опора и помощ и нуждата от собствено самоукрепване и самоусъвършенстване ни принуждава към свободно и доброволно включване в разни професионални съюзи, съсловни и класови общества, политически партии и други колективи. Чрез подчинение на ръководещите и общото осъществяване на поставените в тях цели, ние се отърсваме от нашата ограниченост, обсебваме силата на дадената личност, и, даже нещо повече – „присвояваме си“ силата, могъществото, съвършенството на целия колектив, съюз, общество и пр. Защото изложеността на човека на различни ограничения, условности, опасности и необходимостта от охрана, спокойствие и развитие на собствения му живот, а също нуждата от помощ за постигане на важни и най-високи материални и духовни ценности го е принудила инстинктивно да потърси връзка със

силната личност и с по-близките или по-далечни околни, и така да създаде по съвсем спонтанен ирационален път различните по-малки или по-големи колективи, а накрая – обществото, най-добре подси-гуряващо опеката, най-силно гарантиращо сигурността, най-ефек-тивно подпомагащо постигането целите за всеки един поотделно и на всички вкупом, т.е. държавата. Ето защо истинският авторитет си съжителства със свободата на стоящия под него, и подчинението, което стоящият под него му оказва, никога не е сляпо подчинение, подчинение в страх и трепет, като че ли на някаква фатална сила. Това подчинение е вътрешно изключващо принудата и насилието, то е съзнателно-отговорно съгласие на индивида, въз основа на онова, което решава собствения му разум, собствената му воля и съвест, и още в по-голяма дълбочина – собствения му инстинкт за живот. За-това в своята последна и първична онтологична същност авторите-тът е в действителност нравствено-религиозен, дори още по-откро-яващ се религиозно-мистичен феномен на непосредствено обаяние на ума, на сърцето и волята от силното, прекрасното, превъзходното; той е акт на свободна очарованост и заплепеност от образцовото, съ-вършеното, свято; той е непосредствено господство на идеала, по-корил и запленил жадната за идеално съвършенство човешка душа.

Описаното до тук най-съществено и есенциално ядро на ав-торитета е в действителност първичният, онтологичният корен на всяка власт и право, на всяка *potestas* и *imperium*, защото психоло-гическа и социологическа закономерност е превъзходните, съвърше-ните, идеалните качества на личността (било то физическа или юри-дическа), която представлява от себе си образец, критерий, мярка на нещата – да се въздигат от заплепените, очарованите нейни после-дователи; в по-широк смисъл – от обществото, в степен на общо-задължителни, траещи и принудително налагащи се норми, които заради частното (т.е. на всекиго поотделно) и общото (т.е. на всички вкупом) благо, добро, полза, сигурност и т.н., трябва да се следват от всички, всякога и навсякъде, дори пряко и противно на волята на някои физически или юридически лица. Така се поражда фено-менът на властта и правото. Застиването и втвърдяването, криста-лизирането на идеала, на критерия и мярката, т.е. на „меродавното“ поведение, мнение, влияние, добродетел или качество на авторитет-ната (физическа или юридическа) личност, чрез въздигането им от очарованите, прелъстените, покорените и отдалите й се, и озово от

социалността – в смисъл и в степен на осезаема и дори принудително налагаща се при нужда емпирична действителност, е всъщност процесът на качествено преминаване и превръщане на авторитета от религиозно-нравствен в юридически феномен, т.е. в един качествен скок на авторитета в сферата на правото, където вече *potestas* и *imperium* се превръщат материално в най-жизненото, най-есенциалното, най-същественото, най-респектиращото явление. В този свой юридически аспект и изява авторитетът е вече власт и е основен принцип на принудителното правно-организирано общество – на държавата. И обикновено в това общество, колкото по-ефективна в своята екзекутивност е държавната власт и правото, което тя създава и ползва за постигането на личните и обществените цели, толкова по-авторитетни се смятат те. Ние им се подчиняваме не толкова поради страх (макар това повърхностно погледнато вероятно да е точно така), а защото в някаква онтологична степен те изразяват нашите екзистенциални интереси, благо, полза и т.н., които гарантират нашето съществуване. Те, всъщност, реализират онова, което ние сами, лично или посредством нашите най-добри представители – тези на нашия профсъюз, партия, колектив, общество или народ, сме счели и считаме за „меродавно“, т.е. за образцово, за идеално, за такова, което трябва да бъде. Но най-ефективното право и най-могъщата държавна власт са само дотолкова вътрешно силни, здрави, законни и оправдани, доколкото са правомерни, т.е. доколкото отговарят на онова, което нашата и обществената съвест – ние и обществото – сме възприели като мярка, като критерий, като образец, като идеал, като авторитет. Когато липсва тази съгласуваност, т.е. тази вътрешна правомерност, мотивираност, оправдание, такава авторитетност, дори и най-силната и най-екзекутивната власт се възприема и преценява като неправомерна, безправна, безавторитетна, т.е. тирания и сатрапия, а също и най-съвършеното и ефективното право се чувства и понася като безправие и беззаконие – *summum jus – summa iniuria* (върховен закон – върховна несправедливост).

И затова, както пише Георги Марков в документалната си проза „Когато часовниците са спрели. Нови задочни репортажи за България“, „не случайно една от главните теми на днешния живот в България“ е тази за създаването на безпорен и категоричен авторитет. Убитият от комунистическите тайни служби дисидент сравнява метафорично авторитета с диригент и критично го ситуира в бъл-

гарската политическа действителност като диригент, който „не знае дори да чете партитурата си и просто маха с палката пред оркестъра, който пък свири вечно повтаряща се симфония-какафония“. От тук, според автора, се получава заменяне на авторитета с авторитарност – „когато няма авторитет, има авторитарност“. За комунистическия свят това означава, че „колкото по-малък е бил авторитетът на даден ръководител, толкова по-голяма е била неговата авторитарност“. Написаното от Георги Марков е относимо към времето от преди демократичните промени в страната ни, но, както се изразяват някои мислители, „миналото е пролог“, в което ново поколение трябва да се справя с проблемите и да засява реколтата за бъдещето.¹ Проблемът за днешна България, разчетен през призмата на миналото и в контекста на темата за авторитета е, че народът ни е все още в състояние на новопосветен в умението си за разкриването и утвърждаването на авторитета – на този авторитет, обществен – политически – държавен, който ще го изведе от пустинята, подобно на спасяването на еврейският заробен народ от Моисей след 40-годишно скитане.

Както обаче споменах в текста, авторитетът е в своята същност и нравствено-религиозен и религиозно-мистичен феномен. В тесен смисъл той не е политически, разбира се, но в дълбочина и в заобикалящата ни среда той е именно такъв. Молитвите, паленето на свещи от вярващите за по-добро благополучие, просперитет, или дори култовите заклинания и действия на невярващите, преследвайки същата цел, ни водят до екзистенциалния въпрос на всеки християнин: кой е Абсолютния Авторитет? „Аз за това се родих и затова дойдох на света, за да свидетелствувам за истината“ (Йоан 18:37) ни разкрива Бог – разкрива всъщност Сам Себе Си и в пълнота; Абсолютният авторитет = като абсолютно знание, абсолютна мощ, абсолютна благодост и любов към нас – все свидетелства в лицето на Господ Исус Христос.² Христос е абсолютната благодост и любов към нас: Той даде Себе Си изкупителна жертва за нашето спасение, но не поради

¹ Дж. Сартори, *Теория на демокрацията. Кн. 2: Класически проблеми*. София: Център за изследване на демокрацията, 1992, с. 358.

² За това пише и доцент архим. д-р Сергей (Язъджиев), използвайки обаче словосъчетанието-определение „абсолютното съвършенство“ за Христа като Син Божи. – вж. Сергей, архим. *Тълкувание на посланието на св. ап. Павел до евреите*, София, 1969, с. 29.

наши заслуги, а от снизхождение и милост към нас. Като възкръсна със Своето тяло, в което и ние (и даже и целия космос се съдържа – срв. Римл. 8:21-23), Той увековечи нашата природа в битието и обожестви потенциално целия човешки род, защото човечеството в лицето на Неговата човешка природа, единосъщна на нашата (освен в греха), е възнесено на висотата на божеството и пребивава с Него навсякъде и всякога во веки веков.¹ Така нашата човешка природа е приобщена с вечното знание, власт и сила, т.е. благодат, и е станала „едно с Бога и Бог“, както се изразява св. Йоан Дамаскин.² Така „всичко е Нему покорено“ (1 Кор. 15:27), и Той е абсолютен Глава, Владетел, Началник на живота, на битието, т.е. първият и последният, абсолютният Авторитет.³ Той всъщност е основният гарант не само за националната ни сигурност, но и за сигурността на цялото човечество – и то не само антропологически и социологически, а преди всичко в есхатологична перспектива. Без каквото и да е било насилие или принуда, за нашето собствено благодействие ние се поставяме под абсолютната разпоредба на Неговата воля: защото за „за мир ни е повикал Бог“ (1 Кор. 7:15), и „Блажени миротворците, защото те ще се нарекат синове Божии“ (Йерем. 12:12). „Господи, Ти ще отредиш мир за нас, защото си извършил за нас и всичките ни дела“ (Ис. 26:12).

¹ Срв. Сергей, архим. Цит. съч., с. 39 сл.

² Вж. Св. Йоан Дамаскин, *Точно изложение на православната вяра*, 3, 12 (56); 17 (61); 4, 18 (91); срв. Д. Дюлгерев, *Догматическо богословие*. София, 1936, с. 163.

³ Срв. Р. Поптодоров, *Съборното начало в живота, устройството и управлението на Църквата през първите три века (историко-каноническо изследване)*, София, 1995, с. 14.